

Vårväxter på kyrkogårdar

MORA ARONSSON & ANDERS SVENSON

Upprinnelsen till denna sammanställning var dels ett rätt anspråkslöst uppslag om att vilda och förvildade vårblomande lökväxter ofta är underrepresenterade i florainventeringar, dels att många arter bara är bestämbara en kort tid, och dels för att de saknas i de vanligare flororna och därför förbises. Dessutom saknas bra bestämmingslitteratur för många av de arter som förvildas. Att vi valde att inventera just kyrkogårdar berodde främst på att de var bra avgränsade, spridda geografiskt och kända för att hysa många vårblomande lökväxter. Dessutom finns det en del uppgifter om sällsynta lökväxter i Upplands flora och vegetation (Almquist 1927) som härrör från kyrkogårdar, t.ex. ängsvårlök, *Gagea pratensis*.

Metodik

Samtliga besökta kyrkogårdar ligger i södra Uppland och de flesta kyrkogårdarna har besökts en gång (30-60 min) i skiftet april-maj. Ett fåtal kyrkogårdar har besökts flera gånger. På kyrkogårdarna i sydvästra delen av området (Bro, Håbo-Tibble, Kungsängen, Låssa och Västra Ryd) har troligen flera arter undgått upptäckt på grund av att delar av kyrkogårdarna var täckta med nysnö när de besöktes. Vi har haft en generös hållning gentemot vad vi bedömt som "förvildade" arter. I princip har vi antecknat alla arter som flyttat sig från sin ursprungliga växtplats. Vi har inte särskilt noterat ifall arterna spritt sig utanför kyrkogården.

Huvudsakligen har vi noterat och eftersökt de arter av främst lökväxter som växt i gräsmattor och på grusgångar. Övriga arter har noterats i de fall vi har uppmärksammat dem, däribland de växter som växte på kyrkogårdsmurarna: Taklökar mm.

Bestämningslitteratur är ett stort problem när det gäller lökväxter. Ofta saknas de även

i checklistor över vad som odlas. Flora Europa har till exempel bara med två endemer från Kreta inom släktet *Chionodoxa*. Två böcker som tillsammans täcker ämnet någorlunda finns dock: *The Smaller Bulbs* (Mathew 1990) och *Bulbs* (Philips & Rix 1989). Den förstnämnda är främst en taxonomisk genomgång av de flesta mindre lökväxter som odlas i Europa, den senare en bilderbok med färgfoton på de flesta arterna (kostnad ca. 400:- st).

Resultat

Förvildade lökväxter förekommer främst på äldre kyrkogårdar. I nyanlagda delar saknas ofta dessa arter. Tveklöst gynnas spridningen av en inte alltför intensiv rensning av grusgångar och gräsmattor.

I tabellen nedan (tabell 1) redovisas samtliga funna lökväxter. Däremot är ett antal övriga arter som endast noterats från enstaka kyrkogårdar utelämnade.

Kartorna från projekt Upplands flora, nedan refererad till som Upplandsfloran, innehåller alla uppgifter som är registrerade t.o.m. fältsäsongen 1994.

Lök- och knölväxter

Chionodoxa - vårstjärnor Två av arterna, stor vårstjärna, *C. gigantea* och vårstjärna, *C. forbesii* förekommer rätt allmänt på kyrkogårdarna medan den tredje arten, liten vårstjärna, *C. sardensis*, förekommer på fem kyrkogårdar. Detta avspeglar sig rätt väl i Upplandsfloran där liten vårstjärna är funnen på en lokal medan de andra två är vanligare, (fig. 1 och 2). Släktet *Chionodoxa* ställer till en hel del problem på grund av att det saknas i de vanliga flororna och speciellt *C. gigantea* och *C. forbesii* är svåra att skilja åt. En någorlunda tillförlitlig nyckel har publicerats i Skånes Flora 9

	Kyrka	Ångarn	Ösaby-Garn	Ösaby öskyrka	Vada	Kårla	Närnuna	Fråunda	Orresta	Marim	Hammaby	Norrunda	Hubby-Åltingehundra	Ödessa	Skånala	Lunda	Shepphuna	Vibro	Alabo	Vassunda	Kriveta	Östuna	Hubby-Långhundra	Haga	St Oier, Siguna	Lagga	Blöpskulla	Häbo-Tibble	Viatra Ryd	Kungsängen	Låsen	Bro	Fästerna	SUMMA		
Lökväxter																																				
<i>Chionodoxa gigantea</i>		X	X	X			X	X			X	X	X			X		X				X	X		X	X									14	
<i>Chionodoxa forbesii</i>		X	X	X	X		X	X			X	X				X																			10	
<i>Chionodoxa sardensis</i>		X			X	X	X					X																							5	
<i>Corydalis intermedia</i>																	X								X										2	
<i>Corydalis nobilis</i>					X								X																						2	
<i>Corydalis solida</i>			X																																1	
<i>Crocus flavus</i>		X	X						X							X						X									X				6	
<i>Crocus vernus</i>		X	X	X	X	X	X		X			X	X	X	X	X						X	X										X		12	
<i>Eranthis hyemalis</i>				X	X						X																								3	
<i>Erythronium sp.</i>								X																											1	
<i>Gagea lutea</i>		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	28	
<i>Gagea minima</i>		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	30	
<i>Gagea pratensis</i>				X							X					X																			4	
<i>Galanthus caucasicus</i>							X																												1	
<i>Galanthus elwesii</i>				X							X	X	X	X	X	X					X	X	X						X						9	
<i>Galanthus nivalis</i>		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		20
<i>Leucojum vernum</i>																										X								1		
<i>Muscari armeniacum</i>													X			X									X								X	4		
<i>Muscari botryoides</i>																								X								X			2	
<i>Muscari sp.</i>				X	X			X															X												4	
<i>Narcissus poeticus</i>																							X												1	
<i>Narcissus pseudonarcissus</i>		X		X			X	X																							X				5	
<i>Puschkinia scilloides</i>		X				X	X				X	X				X						X	X	X							X				10	
<i>Ranunculus ficaria</i>						X										X																			2	
<i>Scilla bifolia</i>								X																											1	
<i>Scilla sibirica</i>		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	31
<i>Tulipa sylvestris</i>																																			2	
<i>Tulipa x gesneriana</i>		X	X	X	X	X	X	X					X	X	X						X	X	X				X						X		15	
Övriga arter																																				
<i>Bellis perennis</i>				X			X					X		X	X							X			X	X							X		9	
<i>Sedum spurium</i>							X	X	X			X			X							X	X				X	X	X				X		11	
<i>Sempervivum soboliferum</i>																X	X							X											3	
<i>Sempervivum tectorum</i>							X									X																			2	
<i>Viola odorata</i>				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	23	

Tabell 1. Översikt över funna lök- och knölväxter på olika kyrkogårdar i södra Uppland

(1990). Förutom bestämningsproblem bidrar nomenklaturen till förväxlingsrisker. Vi använder namnskick enligt Mossberg m.fl. (1992) men både *C. gigantea* och *C. forbesii* har gått under namnet *C. luciliae*. Mathew (1990) anger *C. luciliae* för *C. gigantea* och *C. siehei* för *C. forbesii*.

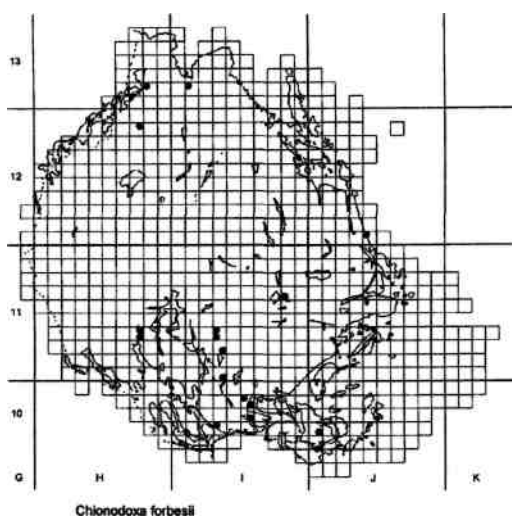
Corydalis - nunneörter Tre arter av nunneört hittades; smånunne-ört, *C. intermedia* och sibirisk nunneört, *C. nobilis* på två kyrkogårdar var, samt stor nunneört, *C. solida* på en. Små- och stor nunneört växte främst intill murar och på delar av kyrkogården där skötseln inte var så intensiv, ofta i rätt så litet individantal. Sibirisk nunneört var mycket riklig på och kring de kyrkogårdar där den växte.

Crocus - krokusar

Två arter, gullkrokus, *C. flavus* och vårkrokus, *C. vernus*, har vi funnit förvildade. Ytterligare ett antal arter odlas på kyrkogårdarna men verkar hålla sig där de blivit planterade. De förstnämnda är nog vanligare som förvildade än vad Upplandsfloras kartor hittills antyder, (fig. 3 och 4). Vi har funnit dem på sex respektive tolv kyrkogårdar.

Eranthis - vintergäckar Vintergäck, *E. hyemalis* förekom på tre kyrkogårdar. Det verkar vara en mycket stationär art som endast sprider sig vegetativt mycket långsamt.

Erythronium - hundtandliljor På Orkesta kyrkogård växte en steril hundtandlilja. Några av släktets arter borde ha

Figur 1. Fynd av vårstjärna *Chinodoxa forbesii* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

möjlighet att förvilda sig men oftast misstolkas de ofta fläckiga och vågiga bladen som tulpanblad.

Gagea - vårlökar

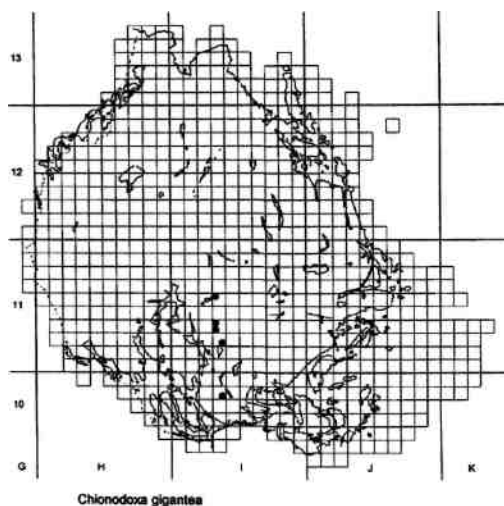
Vårlök, *G. lutea* och dvärgvårlök, *G. minima* är tillsammans med rysk blåstjärna de vanligaste kyrkogårdsarterna. Dessa är säkert naturliga på kyrkogårdarna. De har där

funnit en passande miljö. En vårlök som är mer tveksam vad det gäller dess naturlighet är ängsvårlök, *G. pratensis* som hittills i Uppland huvudsakligen anträffats i parker och på kyrkogårdar. Vi har funnit den på fyra kyrkogårdar, ofta små bestånd som växer i någon mindre välkött del av kyrkogården. Den har i Upplandsfloran en starkt sydlig utbredning förutom ett fynd i norra Uppland (fig. 5).

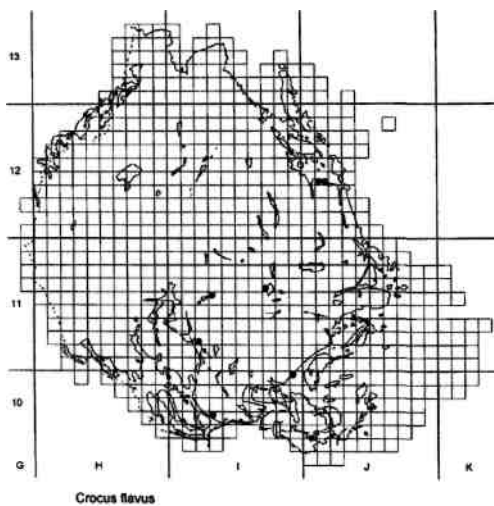
Galanthus - snödroppar Alla snödroppar behöver inte vara vanlig snödropp. Den vanliga snödroppen, *G. nivalis*, är dock en av de vanligaste arterna på syduppländska kyrkogårdar. Turkisk snödropp, *G. elwesii*, som har bredare och längre blad än *G. nivalis*, fann vi på nio kyrkogårdar och under årets inventering fann vi att den åtminstone på en kyrkogård åtföljdes av *G. caucasicus* som numera anses artskild från turkisk snödropp och främst skiljer sig på hur de gröna fläckarna är placerade på kalkbladen, (se t.ex. Mathew 1990). I Upplandsfloran är endast vanlig snödropp registrerad (fig. 6).

Leucojum - snöklockor

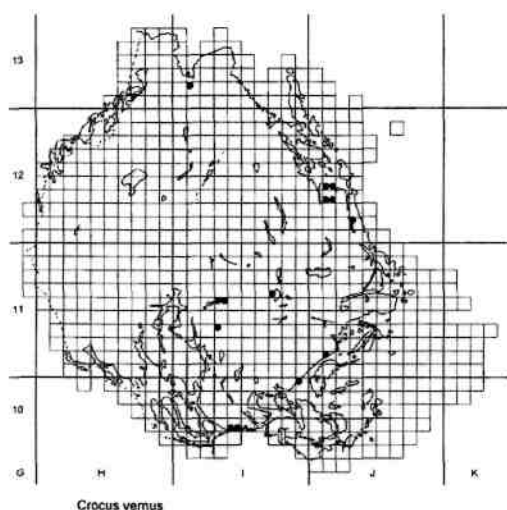
Snöklocka, *L. vernum* förekom i en gräsmat-

Figur 2. Fynd av stor vårstjärna *Chinodoxa gigantea* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

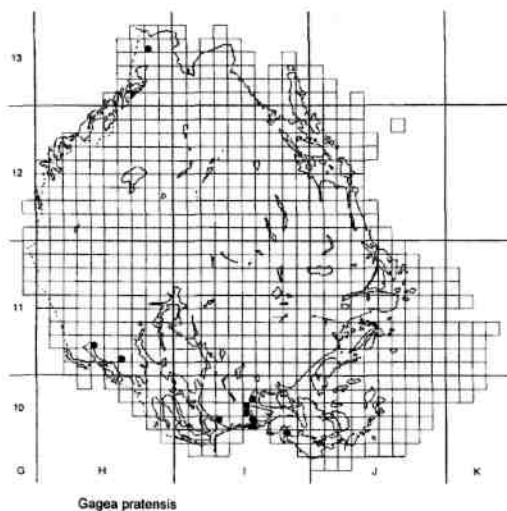

Figur 3. Fynd av gullkrokus *Crocus flavus* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

Figur 4. Fynd av vårkrokus *Crocus vernus* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

ta på Lägga kyrkogård och var där spridd endast ett kort stycke från ett odlat bestånd. Den är även i övrigt mycket ovanlig som förvildad och vad vi känner till förekommer den endast naturaliserad på två lokaler i Uppland: Össeby-Garns sn, S om Dalen, nära sockengränsen till Österåker, intill sjön Garnsviken, där Claes Hammarsjö hittade den för några år sedan, och i parken vid

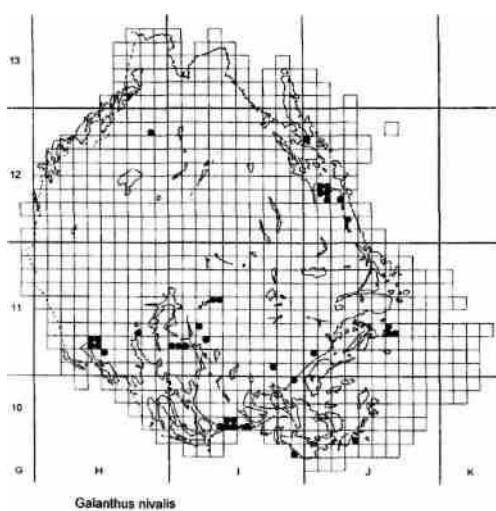
Figur 5. Fynd av ängsvärlök *Gagea pratensis* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

Ekolsunds slott, Husby-Sjutolfs sn. Snöklockan växer mycket fuktigt intill bäckar på båda lokalerna, d.v.s. en helt annan miljö än vad en kyrkogård normalt erbjuder.

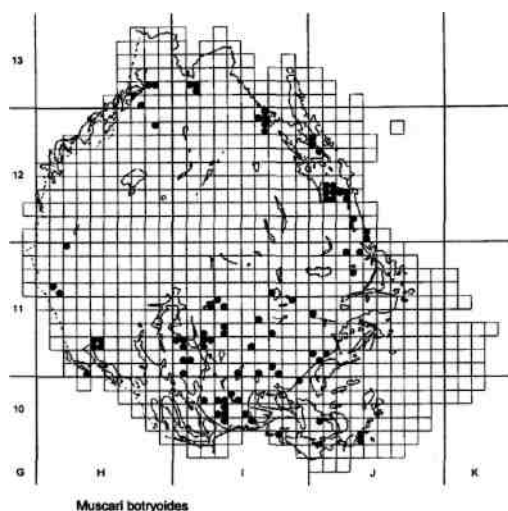
Muscari - pärlhyacinter Pärlhyacinterna orsakade ett problem i vår inventering på grund av att de blommar senare än de övriga lökväxterna. Vi som så många andra hade den förutfattade meningen att vi skulle hitta pärlhyacint, *M. botryoides*, vilket vi dock endast gjorde på två ställen. Det vi hittade mest var armenisk pärlhyacint, *M. armeniacum*, eller någon närstående art (totalt saluförs och odlas mer än 30 olika pärlhyacinter i Europa). Vi har endast bestämt pärlhyacinter till art när vi har haft dem i blom, men vi är tämligen säkra på att ingen av våra obestämda pärlhyacinter är *M. botryoides*. Jämför man med Upplandsfloras uppgifter (fig. 7) så skulle pärlhyacint vara mycket vanligare än armenisk pärlhyacint i vår del av Uppland. Endast 3 fynd av armenisk pärlhyacint har rapporterats till Upplandsfloran. Detta stämmer dåligt med våra erfarenheter av arterna.

Narcissus - narcisser

Påsklilja, *N. pseudonarcissus* hittades på fem

Figur 6. Fynd av snödroppa *Galanthus nivalis* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

Figur 7. Fynd av pärlhyacint *Muscari botryoides* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

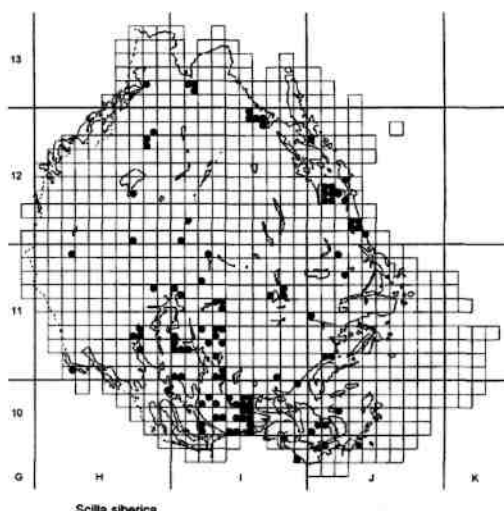
kyrkogårdar och pingstlilja, *N. poeticus* på en. Detta stämmer bra med den generella bilden i södra Sverige där påsklilja förvildar sig tämligen lätt men naturaliserad pingstlilja är i det närmaste okänd. I den bild som Upplandsfloran ger verkar däremot bägge arterna vara i det närmaste lika vanliga, vilket möjligen kan bero på att huvudparten av Upplandsflorafynderna är från trädgårdsutkast.

Puschkinia - porslinshyacinter Porslinshyacint, *P. scilloides* saknas även den i flera florer men är svår att sammanblanda med andra lökväxter förutom några vitblommiga blåstjärnor. Tre fynd är rapporterade tidigare i Upplandsfloran och vi har funnit den på tio kyrkogårdar.

Ranunculus - smörblommor På två kyrkogårdar hittades svalört, *R. ficaria*. Normalt är nog kyrkogårdsmiljön för torr för svalört vilket förklarar det låga antalet fynd av en annars så pass vanlig vårväxt.

Scilla - blåstjärnor

Av släktet blåstjärnor har vi hittat två arter, varav rysk blåstjärna, *S. siberica* är den van-

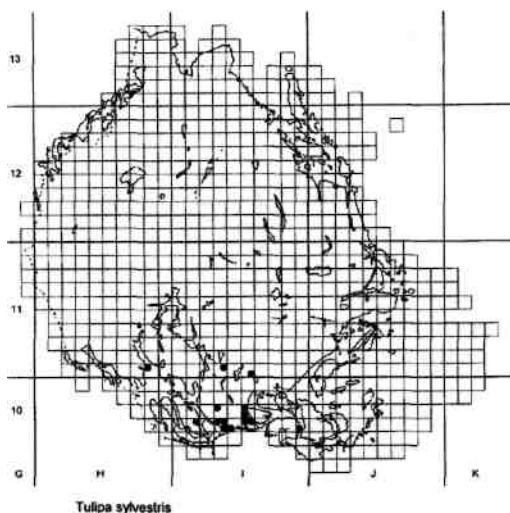

Figur 8. Fynd av rysk blåstjärna *Scilla siberica* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

ligaste av alla lökväxter och den förekommer på nästan samtliga kyrkogårdar. Det är en art som sprider sig bra och klarar sig i helt naturlig miljö. Av tidig blåstjärna, *S. bifolia* gjordes däremot endast ett fynd och det är en art som troligen ej förvildar sig nämnvärt. Eftersom dessa två arter finns i de flesta moderna florer har de troligen även uppmärksammats därefter i Upplandsfloran. Tidig blåstjärna finns registrerad från två lokaler och rysk blåstjärna från fler lokaler (fig. 8). Ytterligare en art, tuvig blåstjärna, *S. amoena*, är funnen i Uppland men den har vi ej hittat på någon av kyrkogårdarna.

Tulipa - tulpaner

Vi har i vår inventering endast särskilt vildtulpan, *T. sylvestris* från de "odlade" typerna av tulpan, *T. x gesneriana*. Förvildade tulpaner förekommer tämligen frekvent på kyrkogårdarna medan vildtulpan endast hittades på två kyrkogårdar. Vildtulpanen är oftast steril men kan bilda omfattande bestånd som t ex på S:t Olofs kyrkogård i Sigtuna. Vildtulpan ser ut att ha en begränsad utbredning i södra Uppland (fig. 9) medan övriga förvildade tulpaner förekommer mer spritt (fig. 10).

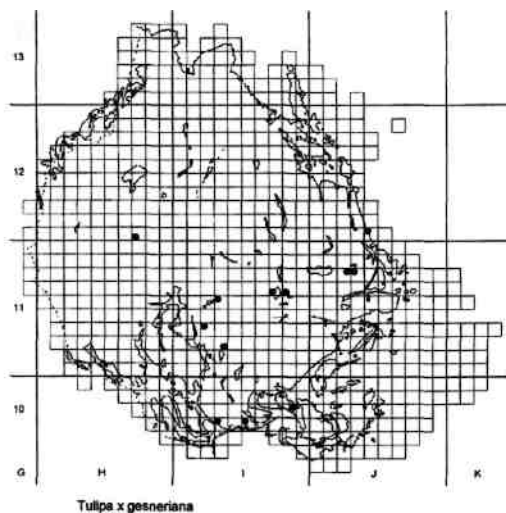
Figur 9. Fynd av vildtulpan *Tulipa sylvestris* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

Fetbladsväxter

Sempervivum och *Sedum* - taklökar och fetblad
Två arter taklök, taklök, *S. tectorum* och hammarbytaklök, *S. soboliferum* noterades på två respektive tre kyrkogårdsmurar. För den som vill se bägge arterna växa tillsammans rekommenderas ett besök på Vassunda kyrkogård. Av fetbladsväxter är kaukasiskt fetblad, *Sedum spurium* den vanligaste på kyrkogårdsmurarna och av övriga förvildade arter noterades endast sibiriskt fetblad, *S. hybridum* förutom de inhemska gul, kantig och liten fetknopp, *S. acre*, *S. sexangulare* och *S. annuum*. Fetbladsväxter har dock inte inventerats heltäckande och mycket återstår säkert att hitta på de besökta kyrkogårdarna.

Övriga arter

Av de vanligare övriga förvildade kyrkogårdssarter som noterades kan nämnas luktviol, *Viola odorata* och tusensköna, *Bellis perennis*. Bland de mer sällsynta: rödkämpar, *Plantago media*, vintergröna, *Vinca minor*, sandviol, *Viola rupestris*, murreva, *Cymbalaria muralis* och silverarv, *Cerastium tomentosum*.

Figur 10. Fynd av tulpan *Tulipa x gesneriana* registrerade från Uppland t.o.m. fältsäsongen 1994.

Slutord

Några arter förekommer på de flesta av kyrkogårdarna: rysk blåstjärna, vårlök, dvärgvårlök, luktviol och snödroppe. De utkristalliserar sig som en grupp typiska kyrkogårdsväxter. En annan grupp som förekommer på mer än en tredjedel av kyrkogårdarna är vårstjärna och stor vårstjärna, porslinshyacint, vårkrokus och tulpan.

Det är således veckorna kring Valborg som de flesta av dessa förvildade växter blommar. Till den som vill se ett urval av arterna rekommenderas ett besök till någon av de mest artrika kyrkogårdarna: Skepptuna, Odensala, Frösunda, Vada eller Össeby-Garn.

Litteratur:

- Almquist, E. 1927: Upplands flora och vegetation. *Acta Phytogeographica Suecica* 1.
Mathew, B. 1990: *The Smaller Bulbs*. B. T. Batsford Ltd. London.
Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: *Den nordiska Floran*. Wahlström & Widstrand.
Phillips, R. & Rix, M. 1989: *Bulbs*. The Pan Garden Plant Series. Pan Books. London.
Skånes Flora 9, 1990: Tillägg till Krok. *Lunds Botaniska Förening Medlemsblad* 1990.
Tutin, T. G. m fl 1980: *Flora Europaea*, Volym 5.